

УДК 821.161.2.09(092)“18/19”

PATRIOTIC OUTLOOK AND ANTI-NATIONAL PHENOMENA IN BORIS GRINCHENKO'S WORKS FOR CHILDREN

ПОНЯТТЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА АНТИНАЦІОНАЛЬНІ ФЕНОМЕНИ У ТВОРАХ БОРИСА ГРІНЧЕНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Vovk O.V. / Вовк О.В.*PhD in Philology, Associate Prof. / к.ф.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-9857-6205

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,**Ivan Franko, 24, 82100**Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,**Івана Франка, 24, 82100***Ivanoczko G.O. / Іваночко Г.О.***PhD in Philology, Associate Prof. / к.ф.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2323-3646

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,**Ivan Franko, 24, 82100**Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,**Івана Франка, 24, 82100*

Анотація. В роботі розглянуто авторську концепцію національного відродження Бориса Грінченка як конкретизовану модель загальнонародницької теорії етнокультурного укорінення. Запропоновано методологічне обґрунтування аксіологічного підходу до аналізу художнього тексту, що дало змогу виявити ключові національні цінності, втілені у творах письменника для дітей. До таких цінностей належать: історична пам'ять, система національної освіти й виховання, українська літературна традиція, ідеї справедливості та релігійні орієнтири. Борис Грінченко розглядав дитячу літературу не лише як інструмент формування особистості, але й як засіб плекання національної самосвідомості та ідентичності. Його педагогічна концепція, побудована на принципах гуманізму, демократизму, народності та необхідності виховання в дусі патріотизму, суттєво вплинула на тематичне й ідейне наповнення дитячих творів.

Ключові слова. Аксіологічний аналіз, етнокультурна ідентичність, патріотичні цінності, деструктивні національні феномени, дитяча література, Борис Грінченко, національна свідомість.

Вступ та мета дослідження.

Система вартостей, сформована на основі національно орієнтованого світогляду митця, репрезентує у художньому тексті глибину етнокультурного коріння українського народу. Такий підхід передбачає аналіз тексту через призму символічно закодованих ціннісних орієнтацій. У національній картині світу суспільство, природа й особистість осмислюються через ідеї, що історично склались і закріпились у культурі та мові. Грінченко глибоко усвідомлював, що

пробудження національного самоусвідомлення є необхідною передумовою політичного, соціального й культурного самовизначення нації. Формування національної ідентичності розглядається як один із провідних векторів культурно-політичної концепції Б. Грінченка, сформованої в умовах посиленого національного й соціального тиску з боку Російської імперії. Центральне місце в його світогляді посідає ідея національного відродження, яка слугує основою патріотичної позиції як автора, так і адресата його творів. Особливо яскраво ця концепція виявляється у літературній і педагогічній спадщині письменника, в якій чітко простежується націоцентричний вектор мислення. Змістова структура художніх творів для дітей у Грінченка репрезентує глибоко осмислену систему етнонаціональних цінностей.

У межах дослідження акцент зроблено на таких смислових домінантах, як: утвердження історичної пам'яті, просвітницька функція літератури, соціальна справедливість, релігійність, моральна сила героїв, образ батьківщини як вищої цінності. Особливу увагу приділено тому, як ці елементи формують в уяві дитячого реципієнта позитивний образ України як спільноти та культури.

Постановка проблеми та виклад основного матеріалу. Сучасна літературознавча думка демонструє зростання інтересу до аксіологічних аспектів художнього тексту. Польський літературознавець Стефан Савіцький виокремлює три основні напрями у вивченні ціннісного виміру літератури: по-перше, опис та інтерпретація цінностей, що репрезентуються у творах; по-друге, дослідження самої літератури як ціннісного явища; по-третє, вивчення літератури як джерела впливу на формування певних ціннісних орієнтирів у суспільстві. В межах першого напрямку цінності розглядаються як іманентні складники художнього світу, без чіткої дихотомії на естетичні та позаестетичні. Вони стають органічною частиною текстуальної реальності. Саме через цінності література здатна виражати етичні, моральні, духовні пріоритети певного часу або культури. Савіцький вказує, що аксіологічна структура твору виявляється через систему мотивів, образів і композиційних рішень, а також через рецепцію ідей автора та читацьку інтерпретацію. Другий напрям зосереджений на питанні

про статус художнього твору як особливого феномену культурного буття. Тут акцент робиться на “антропологічному вимірі” літератури як посланні людини до людини, де художній текст виступає як комунікативний міст між автором і читачем, між минулим і сучасністю. У межах третього напрямку література осмислюється як важливий виховний інструмент. Особливо значущою вона є у процесі формування національної і патріотичної свідомості, зокрема в дитячому середовищі. Саме тому література для дітей має чітко виражену адресність і виховну настанову, враховуючи вікові потреби, педагогічні вимоги й національні пріоритети. Як зауважує дослідник, дитяча література є не лише джерелом естетичного задоволення, а й засобом укорінення дитини у культурному середовищі. Окрім позитивних вартостей, у художньому творі можуть бути присутні й так звані “антицінності” – тобто концепти, що мають негативне аксіологічне навантаження. Їх наявність сприяє формуванню критичного мислення у читача, допомагає глибше осмислити ціннісні протиставлення у суспільстві й у самій людині.

Для покоління українських діячів другої половини XIX століття історична свідомість стала основоположною ланкою національного самоусвідомлення. Борис Грінченко, як і його однодумець Трохим Зіньківський, наголошував на важливості знання історії та рідної мови для формування патріотичної позиції. Історія постає у творах Грінченка не лише як тло подій, а як живий досвід, що має впливати на сучасне і майбутнє нації.

Особливої ролі набуває українська література, яку автор розглядає як головний простір національного самопізнання. Починаючи від Котляревського, літературний процес сприймається як безперервне відображення духовної еволюції українства. Окреме місце відводиться Тарасу Шевченку, якого Грінченко називає пророком національного відродження. Його творчість сприймається як втілення істинного українського світогляду, вільного від шовінізму і колоніального мислення.

У віршованих казках і легендах Грінченко активно використовує фольклорні елементи для популяризації ідеї національної гідності. Так, у поезії

"Дума про Княгиню-кобзаря" простежується поєднання епічного стилю думи та побутового сюжету. Образ княгині, яка переодягнувшись у кобзаря рятує чоловіка з полону, стає символом жіночої відданості та сили духу, а водночас – провідником до національного самоусвідомлення. Подібну сюжетну схему спостерігаємо у казці "Смілива дівчина", де головна героїня — проста селянська дівчина – завдяки хоробрості, чесності й гідності стає дружиною королівського сина. Твір акцентує на самодостатності українського селянства, викриваючи несправедливість патріархальної та імперської систем. В історичних поемах – таких як "Смерть отаманова" та "Лесь, преславний гайдамака" – аксіологічна увага зосереджується на лицарських чеснотах: хоробрості, самопожертві, любові до рідної землі. Образи козаків у цих творах змальовані з особливою шляхетністю й романтизмом, підкреслюючи їх як носіїв національної ідеї. Навіть смерть у творі Грінченка – це вияв гідності, вірності батьківщині та козацькому обов'язку [4].

Окремим пластом іде критика антицінностей. У сатиричних поезіях "Українець" та "Професор Пшик" автор висміює фальшивий патріотизм – зовнішню позу, що не підкріплена реальними діями. Псевдопатріоти у творах Грінченка – це ті, хто прикривається українськими символами, але не діє на благо нації. Через іронію, гіперболу та сатиру письменник розкриває деструктивну сутність безвідповідального формалізму, підмінювання справжньої любові до батьківщини – риторикою і бездіяльністю.

Висновки.

Аналіз художніх творів Бориса Грінченка для дітей крізь призму аксіологічного підходу дозволяє визначити їх як важливий засіб національного виховання та формування свідомого українця. Письменник не лише актуалізував ключові цінності – історичну пам'ять, рідну мову, просвіту, моральність, релігійність, – а й чітко окреслив межу між істинним патріотизмом та його псевдоформами.

На тлі культурного та політичного тиску імперської Росії Борис Грінченко вибудував у своїх текстах струнку систему патріотичних орієнтирів, яка

відповідала потребам українського народу в самоідентифікації. Його твори для дітей та молоді містять не лише естетичну, а й глибоку ідеологічну функцію, спрямовану на утвердження етнокультурної ідентичності. Критика антинаціональних явищ – таких як російський шовінізм, малоросійство, фальшивий патріотизм – формує у читача критичне мислення, спонукає до глибшого усвідомлення ціннісних основ українського буття. Відтак творчість Бориса Грінченка виступає вагомим чинником національного відродження й актуальним джерелом педагогічного впливу до сьогодні.

Література:

1. “...Віддати зумієм себе Україні” : листування Трохима Зінківського з Борисом Грінченком. Київ. Нью-Йорк. 2004. 520 с.
2. Tyszczyk A. *O pojęciu wartości negatywnej w literaturze*. Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze / Studia pod redakcją Stefana Sawickiego, Andrzeja Tyszczyka. Lublin : Redakcja wydawnictw Katolickiego uniwersytetu Lubelskiego, 1992. S.137 –153.
3. Грінченко Б. Д. *Листи з України Наддніпрянської*. Б.Грінченко – М.Драгоманов. Діалоги про українську національну справу. Київ.,1994. С.135 – 149.
4. Грінченко Б.Д. *Твори в 2 т. Т.1. Поетичні твори. Оповідання. Повісті*. Київ : Наукова думка, 1990. 640 с.
5. Кіраль С.С. “*Апостол Молодої України*”: Трохим Зінківський у контексті доби. Монографія. Київ : Вид-во “КИТ”, 2002. 322 с.
6. Савіцький С. *Аксіологічна проблематика в літературознавстві. Теорія літератури в Польщі*. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. С.236 – 251.

References.

1. “...Viddaty zumiiem sebe Ukraini” : lystuvannia Trokhyma Zinkivs'koho z Borysom Hrinchenkom. Kyiv. N'iu-Jork. 2004. 520 s.

2. Tyshchyk A. O poëtsiu vartości negatyvnej v literaturze. Problematzka aksjologichna v nautse o literaturze / Studia pod redakcją Stefana Savitskiego, Andrzeia Tyshchyka. Lublin : Redaktsia vydavnistv Katolitskiego universytety Lubelskiego, 1992. S.137 –153.
3. Hrinchenko B. D. Lysty z Ukrainy Naddniprians'koi. B.Hrinchenko – M.Drahomanov. Dialohy pro ukrains'ku natsional'nu spravu. Kyiv.,1994. S.135 –149.
4. Hrinchenko B.D. Tvory v 2 t. T.1. Poetychni tvory. Opovidannia. Povisti. Kyiv : Naukova dumka, 1990. 640 s.
5. Kiral' S.S. “Apostol Molodoi Ukrainy”: Trokhym Zinkivs'k'yj u konteksti doby. Monohrafiia. Kyiv : Vyd-vo “KYT”, 2002. 322 s.
6. Savits'kyj S. Aksiolohichna problematyka v literaturoznavstvi. Teoriia literatury v Pol'schi. Antolohiia tekstiv. Druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI st. Kyiv : Vyd. dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”, 2008. S.236 – 251.

Abstract. *The article is devoted to the theory of national revival of B. Grinchenko as the author's specification of the nation-wide theory of ethno-cultural rooting; the basic methodological parameters of the axiological approach to the interpretation of the phenomena of the art by the means of words have been outlined. It helped to understand the main types of national values in B. Grinchenko's works for children: national history, national education and upbringing, national writing, social justice, and religiosity.*

Borys Grinchenko understood literature for children as a powerful system that is not only human creation (formation of an individual personality), but also a national artistic system (preservation and reproduction of national identity). At the same time, the nature of the works for children was influenced by B. Grinchenko's national-centric pedagogical concept, which was based on the ideas of democracy, humanism, nationality and the need for national education.

The system of national values, conditioned by the patriotic outlook of Boris Grinchenko, acquires a significant understanding of the artistic expression of ethnocultural roots in the writings of a writer for children. It is an approach to works of art that involves analyzing them in the sense of identifying and comprehending artistically encoded values (values).

In the national image of the world, society, nature, man emerge through the prism of national values that have been historically and entrenched in language and culture. It is about forming a national type, which is determined by linguistic, ideological and cultural identity of the Ukrainian ethnic group. Borys Grinchenko understood that only by awakening the national self-awareness one could hope for his national, political and socio-economic self-determination.

Formation of national consciousness has become one of the most important elements of B.Grinenko's cultural and political concept in the conditions of catastrophic national and social oppression of Ukrainian. The core – national - idea of the concept of revival of the native people naturally became the systematic nucleus of the patriotic worldview of the author and the recipient. This is especially pronounced in the literary and pedagogical activity of the writer, expressing on a semantic level the basic national-centric aspect of his theory of ethno-cultural roots. For the meaningful interpretation of B. Grinchenko's children's works, the concept of patriotism, which is understood not only as feelings (love), but as a duty, responsibility to the motherland and nation, is specified.

The research expresses B. Grinchenko's special role in the development of Ukrainian literature for children, in the creation of the national discursive paradigm, genre-style models and significant principles of rooting the young reader with the help of literature in the sphere of ethno-cultural spirituality.

Key words: *axiological approach, national values, patriotic values, anti-national phenomena, Borys Grinchenko, national-centric outlook.*

Статтю надіслано: 23.07.2025 г.

© Вовк О.В., Іваночко Г.О.